

Sosyal Medyada Dezenformasyon: Gazze Savaşına İlişkin Haberlerin Teyit.org Üzerinden İncelenmesi

Disinformation on Social Media: An Analysis of News on the Gaza War on Teyit.org

ÖZET

İnternetin ve dijital teknolojilerin gelişimiyle birlikte iletişim alanı önemli değişimler yaşamıştır. Sosyal medya ağları bu değişimin öncüsü olmuştur. Sosyal medyanın hız temelli olması bilgi ve haber güvenliğini sorunlu hale getirmiştir. Bilgi ve haberlerin bilinçli bir şekilde yanlış ve yanıltıcı bir şekilde paylaşılması ise çok daha büyük sorunları beraberinde getirmektedir. Bir amaç doğrultusunda yanıltıcı bilgi aktarımı olan dezenformasyon, sosyal medya ağları ile birlikte çok daha kolay ve yaygın hale gelmiştir. Özellikle kriz anlarında toplumu yönlendirmek ve durumdan bir çıkar elde etmek için yoğun bir dezenformasyona dayalı propagandaya başvurulduğu görülmektedir. Bu anlamda çalışmada 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan Filistin-İsrail Savaşı ile ilgili sosyal medyada yapılan dezenformasyonlar incelenmiştir. Teyit.org haber ve içerik doğrulama platformunda incelenen dezenformasyon içerikleri nitel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Çalışma kapsamında 5 Ekim 2023 ve 5 Nisan 2024 aralığında Teyit.org sitesinde sosyal medya ağlarında üretilen 98 dezenformasyon içeriği saptanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, savaş ve çatışmalarla ilgili oldukça az dezenformasyon içeriği görülürken savaşın vahşetini gösteren içerikler ve dünyanın çeşitli ülkelerinde gerçekleştirilen protestolar en fazla dezenformasyona konu olan kategoriler olmuştur. Buna ek olarak Türkiye'deki protestolar ve İsrail ürünlerine ilişkin boykot kampanyaları da yoğun bir şekilde dezenformasyon kaynağı olmuştur. Çalışmanın en önemli sonuçlarından bir diğeri de üretilen dezenformasyon içeriklerinin neredeyse tamamının belirli bir çıkar amacı güttüğünün açık bir şekilde belli olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, Dezenformasyon, Teyit, Gazze

ABSTRACT

With the development of the Internet and digital technologies, the field of communication has experienced significant changes. Social media networks have been at the forefront of this change. The speed-based nature of social media has made information and news security problematic. The deliberate sharing of information and news in a false and misleading way brings with it much bigger problems. Disinformation, which is the transfer of misleading information for a purpose, has become much easier and widespread with social media networks. Especially in times of crisis, intense disinformation-based propaganda is used to manipulate the society and to take advantage of the situation. In this sense, this study examines the disinformation on social media about the Palestinian-Israeli War that started on October 7, 2023. The disinformation content analyzed on the Teyit.org news and content verification platform was analyzed by qualitative content analysis method. Within the scope of the study, 98 disinformation content produced on social media networks on Teyit.org between October 5, 2023 and April 5, 2024 were identified. According to the results of the study, while there was very little disinformation content about war and conflicts, content showing the brutality of war and protests in various countries around the world were the categories that were subject to the most disinformation. In addition, protests in Turkey and boycott campaigns against Israeli products have also been a source of intense disinformation. One of the most important results of the study is that almost all of the disinformation content produced is clearly motivated by a specific interest.

Keywords: Social media, Disinformation, Confirmation, Gazze

GİRİŞ

Dijital teknolojilerde özellikle de bilgisayar ve internet teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmeler insan yaşamını önemli ölçüde değiştirmiştir. Günümüzde dijital ağlar, yaşamın temel parçalarından biri haline gelmiştir. Nitekim gündelik yaşamın parçası olan işlerin ve ihtiyaçların giderilmesi için dijital teknolojilerden yararlanıldığı görülmektedir. Geçmişte fiziki dünyada gerçekleştirilebilen alışveriş yapma, fatura ödeme, toplantı yapma, ödemeler ve haberleri takip etme gibi birçok gündelik yaşam pratiği dijital ağlar aracılığıyla gerçekleştirilir hale gelmiştir. Dijital ağlardaki gelişimlerin en fazla değişime yol açtığı alanların başında iletişim alanı gelmektedir. Nitekim bugün iletişim alanının neredeyse tamamı dijital teknolojilere dayanan ağlarla varlığını sürdürmektedir. Bu durum doğrudan İnternet ve bilgisayar teknolojilerinin gelişimi ve yayılımı ile ortaya çıkmıştır. İletişim bilimci Jan

Bünyamin Uzun¹

How to Cite This Article

Uzun, B. (2024). "Sosyal Medyada Dezenformasyon: Gazze Savaşına İlişkin Haberlerin Teyit.org Üzerinden İncelenmesi" International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:5; pp:755-765. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11371706>

Arrival: 24 April 2024
Published: 28 May 2024

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr., Bağımsız Araştırmacı, İletişim Bilimleri, Gazetecilik, Bursa, Türkiye ORCID: 0000-0002-5697-5080

Van Dijk (2018) bu durumu “ağ toplumu” olarak tanımlamaktadır. Van Dijk, yalnızca iletişim alanının dijital ağlar üzerinden varlığını sürdürmesini değil yaşamın bir bütün olarak ağlara yüklenmesini kast etmektedir. Dolayısıyla içinde yaşadığımız çağı ağlar çağı ve toplumları da ağ toplumları olarak nitelemek yanlış olmayacaktır.

İnternetin gelişimi ve yaygınlaşması ile ortaya çıkan sosyal medya ağlarının elde ettiği konum kitle iletişimini kökten değiştirmiştir. Söz konusu değişim yalnızca kullanılan alanın değişimi şeklinde olmamış kitle iletişimindeki üretici ve tüketicilerin konumunda da bir değişiklik ortaya çıkarmıştır. Nitekim sosyal medya ile birlikte kitle iletişiminin tüketicileri olan okuyucu/izleyici kullanıcı konumuna geçmiş ve hem tüketici hem de üretici olmuştur. Sosyal medyanın bir diğer özelliği ise zaman ve mekân kısıtlamasının olmamasıdır. Bu nedenle neredeyse her olay haber gibi görülerek ağlarda dolaşıma sokulabilmektedir. Söz konusu durum hız olgusu ile açıklanmakta ve iletişimde güven sorununu daha belirgin hale getirmektedir. Doğruluğu tam anlamıyla saptanamayan içeriklerin haber olarak dolaşıma sokulması bu bakımdan ciddi güven sorununu beraberinde getirmektedir. Hızlı bir şekilde haber yayma isteği bilinçsiz bir şekilde yanlış bilgilerin yayılmasına neden olabileceği gibi bilinçli olarak bir amaç doğrultusunda yanlış bilgilerin yayılımını da beraberinde getirmektedir. Bilinçli bir şekilde yanlış bilgi paylaşımı dezenformasyon kavramını gündemine getirmektedir ve medyada yayılan bilgileri sorgulama anlamında üzerinde durulması gereken bir kavramdır (Allcott ve Gentzkov, 2017). Sosyal medyada böylesi yanlış bilgi yayımı gündelik yaşamın her anında ortaya çıkmaktadır. Ancak özellikle toplumun büyük kesimlerini ilgilendiren olaylarda daha yaygın bir şekilde dezenformasyona başvurulduğu görülmektedir. Bu anlamda çalışmada, 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan Gazze saldırıları sırasında Türkiye’de sosyal medya ağlarında görülen dezenformasyona odaklanılmıştır. Nitekim Gazze ile Türk toplumunun duygusal ve tarihi bağları düşünüldüğünde toplumu etkilemek için çeşitli dezenformasyonların oluşturulması beklenen bir durumdur.

Filistin-İsrail çatışmaları, tarihi köklere sahip ve oldukça uzun bir süredir dünya kamuoyunu meşgul eden bir sorundur. Bu anlamda neredeyse 150 yıldır yüksek sesle tartışılan ve yaklaşık 76 yıldır da silahlı çatışmalar devam etmektedir (Aziz, 2007). Özellikle Osmanlı’nın son döneminde güç kaybetmesiyle Filistin bölgesine Yahudilerin yerleşme girişimleri ile tartışmaların ve sıcak çatışmaların başladığı görülmüştür. Bu nedenle dünya kamuoyunda “toprak mücadelesi” olarak adlandırılan bir uluslararası kriz de ortaya çıkmıştır (Jaber, 2011). Bunun yanı sıra yaşanan çatışmaların etnik, dini, dilsel ve kültürel boyutları da vardır. Nitekim çatışmaların dinsel boyutu çok daha belirgin bir şekilde dikkat çekmektedir. Yahudilerin dini inanışları gereği Filistin topraklarına yerleşmek istemeleri ve 1800’lü yılların sonlarında bu anlamda harekete geçmeleri yaşanan sürecin dinsel boyutunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda yalnızca toprak mücadelesi bağlamında değerlendirilemeyecek kadar geniş bir sorun söz konusudur (Culverwell, 2017).

Filistin İsrail çatışmalarının başlangıcı olarak 1948 yılında İsrail devletinin kurulması gösterilmektedir. Ancak çatışmaların başlangıç noktası 1880’li yıllarda Siyonist Yahudilerin Filistin topraklarına başlattıkları göç dalgaları ile olmuştur (Neal, 1995). Filistin’e gelen Yahudilerin buraya yerleşme niyetinin ortaya çıkmasıyla birlikte Filistinli Araplar ve Yahudiler arasında çatışmalar başlamıştır. Söz konusu çatışmalar devam ederken 1917 yılında açıklanan Balfour Deklarasyonu, Siyonist Yahudilerin amacını bütün dünyaya duyurması anlamına gelmektedir. Nitekim Yahudiler dünyanın güçlü ülkelerinin desteğini de arkalarına alarak Filistin topraklarını işgal ederek buraya yerleşme niyetleri resmîyet kazanmıştır. Bunun ardından ABD’nin de Yahudilere destek açıklaması ve Yahudilerin Filistin topraklarında ulusal bir vatan inşa etmesi gerektiği açıklaması ile Yahudiler bu çatışmalarda daha güçlü bir konum kazanmıştır (Said, 1992). 1917-1947 yılları arasında İngiltere mandası altında kalan Filistin toprakları ciddi bir etnik değişim yaşamıştır. Bu dönemin başlangıcı olan 1917 yılında çok büyük bir oranda Filistinli Arapların yaşadığı bölge 1947 yılına gelindiğinde %55 oranında Yahudi’nin yaşadığı bölgeye dönüşmüştür. Bunda hem devam eden göç dalgaları hem de savaşlarda katliama maruz kalan Filistinli Arapların sayısı etkili olmuştur (Lubbad, 2023). İsrail devletinin kurulduğu 1948 sonrasında ise hem Filistin hem de bölgedeki diğer Arap ülkeleri (Mısır, Lübnan, Ürdün ve Suriye gibi) İsrail’e karşı mücadele etmiştir. Nitekim İsrail yayılmacı politikalarını ve Müslümanlara karşı acımasız saldırılarını artırarak devam ettirmiştir. Yaşanan bu savaşlar ve işgal süreçlerinde 2020 yılına gelindiğinde yaklaşık 3.5 milyon Filistinli mülteci olarak farklı ülkelere gitmek zorunda kalmıştır (Lubbad, 2023, s. 93).

Filistin-İsrail çatışmalarının en yoğun olduğu noktalardan biri de Gazze bölgesinde yaşanan çatışmalardır. Nitekim Gazze son 20 yıldır İsrail ablukası altındadır. İsrail, Gazze’ye insani yardımdan temel ihtiyaçların sağlanması için ticarete kadar her şeyi kontrol etmektedir. Buna ek olarak İsrail, zaman zaman gerçekleştirdiği saldırı ve bombalamalarla birçok Gazzelinin yaşamını yitirmesi ya da sakat kalmasına neden olmaktadır. Bu anlamda Gazze’de yaşayan Filistinli Arapların ciddi bir insani dram yaşadığını söylemek mümkündür (Butt ve Butt, 2016). Gazze Ablukası devam ederken İsrail saldırılarına Filistinli direnişçilerin de zaman zaman karşılık verdiği görülmüştür. Bu anlamda 7 Ekim 2023 tarihinde Kassam Tugayları tarafından İsrail’e yönelik düzenlenen saldırılar en sonuncusu olmuştur. Bu saldırı taraflar arasındaki en şiddetli çatışmaların da başlangıcı olmuştur. 7 Ekim sabahı

Hamas, Gazze Şeridi'nden İsrail'in kontrolünde olan bölgelere saldırı başlattı. İsrail hava savunma sistemi olan demir kubbeyi aşan roketler ve İsrail kontrolündeki bölgeye sızan Filistinli askerlerin saldırıları ile İsrail önemli kayıplar verdi. Hamas'ın düzenlediği saldırılarda İsrail'in askeri birlikleri ve bazı karakolları Hamas tarafından ele geçirildi (Independent Türkçe, 2024). Hamas'ın gerçekleştirdiği ilk saldırının ardından İsrail birlikleri toplanarak Gazze'ye topyekûn bir saldırı başlattı. İsrail'in hem teknolojik hem de askeri güç bakımından Filistin ile karşılaştırıldığında çok güçlü olması savaşın seyrini de değiştirdi. Kısa süre sonra hakimiyeti ele alan İsrail ordusu Gazze'ye yoğun saldırılar başlattı ve binlerce sivilin de ölümüne neden oldu. 7 Ekim tarihinden bugüne devam eden saldırılarda BM kaynaklarına göre 32 bin 333 Filistinli yaşamını yitirdi. Öte yandan Filistin'in yerel kaynaklarına göre ise 74 bin kişi yaşamını yitirdi. Buna ek olarak ölenlerin çok büyük bir çoğunluğunun ise kadın ve çocuklardan oluşan siviller olduğu aktarıldı. Buna karşılık Filistin saldırılarında ölen İsraili sayısı ise 1200 olarak açıklandı (TRT Haber, 2024). Bütün bunların yanı sıra savaşın devam ettiği ve savaş nedeniyle açlık ve yoksulluk çeken çok sayıda sivil olduğunu unutmamak gerekmektedir.

Bu çalışmada, 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan Filistin-İsrail Savaşı ile ilgili sosyal medyada dolaşıma sokulan dezenformasyon örnekleri incelenmiştir. Filistin-İsrail çatışmasına ilişkin dezenformasyonları nitel içerik analizi yöntemiyle inceleyen çalışmada, haber ve içerik doğrulama platformu olan Teyit.org sitesinde yer alan içeriklerden sosyal medya ile ilgili olanlar ele alınmıştır. Teyit.org sitesinde Filistin-İsrail savaşı ile ilgili 114 teyitli dezenformasyon içeriği saptanmış ancak bunlardan 16 içeriğin sosyal medya ile ilişkili olmadığı görülerek inceleme dışında bırakılmıştır. İncelemeye dahil edilen 98 dezenformasyon içeren içerik çeşitli kategorilere ayrılmış ve nitel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. İncelemeye alınan dezenformasyon içeriklerinin tamamının Türk sosyal medya kullanıcıları tarafından paylaşıldığı görülürken söz konusu dezenformasyonun kaynağı farklılık göstermektedir. Bu anlamda Türkiye'nin paydaşı olduğu dezenformasyonların yanı sıra savaştan görüntüler, farklı ülkelerdeki protestolar, Filistin'e destek açıklamaları ve İsrail'e destek verildiği gibi bağlamlarda dezenformasyon gerçekleştirildiği saptanmıştır. Bütün bu bağlamlar çerçevesinde yapılan dezenformasyonlar incelenerek Filistin-İsrail Savaşı ile ilgili kamuoyunun yönlendirilme çabası tartışılmıştır. Dolayısıyla çalışmada, Filistin İsrail savaşına ilişkin hangi bağlamlarda dezenformasyon üretilmektedir ve Söz konusu dezenformasyonlar hangi amaçla oluşturulmuştur sorularına yanıt aranmıştır.

SOSYAL MEDYA VE DEZENFORMASYON

Günümüz teknolojisinde iletişim alanının neredeyse tamamı dijital dünyanın tekeline girmiştir. Bu durum, öncelikle düşük maliyet, yaygın kullanım, kolay ve hızlı erişimin yanı sıra etkileşim olanağı gibi etkenlere dayanmaktadır. Habercilik yapan kurumlar da söz konusu nedenlerle dijital dünyaya yönelirken daha fazla insana ulaşmak için sosyal medya ağlarına ağırlık vermeye başlamıştır. Sosyal medyada hızla önem verilmesi ve kurumların da bu hız ortamında rekabet etmek zorunda kalması haber güvenilirliğini sorgulamamıza neden olmuştur. Buna ek olarak teknolojik olanaklarla gerçekliğin yeniden inşa edilebiliyor olması da sorunu daha derin hale getirmiştir. Nitekim sahte haber paylaşımları sosyal medya ile daha yaygın hale gelmiştir. Paylaşılan sahte haberlerin bilinçli bir şekilde dezenformasyon oluşturması ise güvenilirlik sorununu daha da ciddi bir boyuta taşımaktadır (Kahn, vd., 2020). Bu anlamda dezenformasyon kavramını ve onun bir sonucu olarak oluşan çarpıtılmış kamuoyunu tartışmak gerekmektedir. Dezenformasyonun ne olduğunun saptanması ve ona dayanılarak oluşturulan çarpıtılmış kamuoyunun belirginleştirilmesi önemlidir. Öte yandan bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynayan sosyal medyanın bu bağlamda tartışılmasında da yarar vardır.

Dezenformasyon, Türk Dil Kurumu online sözlüğünde (2024) "bilgi çarpıtma" olarak tanımlanmaktadır. Benzer şekilde Teyit.org (2024) ise dezenformasyonu "kasten üretilen yanlış ya da yanıltıcı bilgi" şeklinde tanımlamaktadır. Görüldüğü gibi her iki tanımda da bilginin gerçekliğinden koparılarak farklı bir bağlamda yeniden dolaşıma sokulması ön plana çıkartılmaktadır. Bilginin kasten yanıltıcı ve yanlış olarak servis edilmesi bilgiyi bir amaç doğrultusunda değiştirmeyi ve bundan bir yarar sağlamayı içermektedir. Başta siyasi, ekonomik ya da toplumsal anlamda olmak üzere çeşitli bağlamlarda çıkar elde etmek için belirli bir bilginin çarpıtılarak bilinçli bir şekilde yanlış ve yanıltıcı bir şekilde dolaşıma sokulması dezenformasyonu ortaya çıkarmaktadır. Dezenformasyon yaşamın her alanında kullanılmaktadır ancak burada iletişim alanında ve haberlerde kullanılan dezenformasyon ön plana çıkartılmıştır. Gazetecilerin ve kitle iletişim kurumlarının haberleri yanıltıcı bir formda oluşturması dezenformasyona neden olmaktadır. Buna ek olarak dijital medya ağlarında dezenformasyon daha yoğun bir şekilde yer almaktadır (Allcott ve Gentzkov, 2017).

Dezenformasyonun ne olduğu kadar nasıl oluştuğu ve yayıldığı da önemlidir. Dezenformasyon ve yanlış bilgi yedi farklı türde ortaya çıkmakta ve medya ağlarında dolaşıma girmektedir. Bunlar; manipülasyon, çarpıtma, hatalı ilişkilendirme, uydurma, taklit, bağlamdan koparma ve parodi şeklinde sıralanabilir (Foça, 2019; Aydın, 2023). Burada belirtilen yanlış bilgi formlarının tamamı bir kasıt içererek bir amaç doğrultusunda yanlış bilgi yayımını

oluşturmaktadır. Bu anlamda dezenformasyonun amaçlı olarak oluşturulduğu ve yanlış ya da yanıltıcı bilginin dolaşıma sokulduğu öngörüsünü doğrulamaktadır.

Dezenformasyonun amaçlı bir şekilde oluşturulup yayıldığı belirtilmektedir. Bu anlamda en belirgin amacın ise toplumu yönlendirmek ve istenilen sonuçları elde etmek için manipüle etmek olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bir sonuç elde edebilmek için bilinçli olarak medyada yer alan içerikleri çarpıtmak oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Ancak sosyal medya ağlarının yaygınlaştığı günümüzde dezenformasyona başvurmanın çok daha yaygın ve kolay olduğu bilinmektedir (Çömlekçi, 2019). Sosyal medyada dezenformasyonun çok daha kolay ve yaygın olması İnternet ortamlarının bilgi üretimi ve yayımı için sağladığı sınırsız alana dayanmaktadır. Nitekim toplumun her kesiminden bireyler herhangi bir bilgiyi bu alanlarda paylaşabilmekte ve bunun denetlenmesi de neredeyse mümkün olmamaktadır. Elbette dezenformasyonun yaygın kullanımı yalnızca böylesi basit bir nedene dayanmamaktadır. Belirli çıkar gruplarının tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de propaganda için kitlelere ulaşma isteği yanlış ve yanıltıcı bilgileri dolaşıma sokmaktadır. Dezenformasyon burada çıkar grupları için amaca ulaşmak adına kullanılan bir “kara propaganda” olarak nitelenebilir. Dezenformasyonun en belirgin özelliği, yanlış bilginin farkında olmaksızın paylaşılan misenformasyon gibi olmayıp rakiplerini güçsüzleştirme ve kendine artı değer sağlama noktasındaki konumudur (Erkan ve Ayhan, 2018; Koçyiğit, 2023).

Sosyal medyada yer alan paylaşımların ya da haberlerin büyük bir çoğunluğu detay, derinlemesine bilgi ve mesai harcanarak elde edilmiş bir anlam bütünlüğünden yoksun olarak ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak sosyal medyadaki haberler müzikli, renkli ve göz alıcı resimlerle dolu hikâye, sayısız yazı arasında dikkatleri üzerine çekmeye çalışan kısa yazı, kültürel derinlik içermeyen ve içerik üreticisinin de böyle bir amaç gütmeyen ürünler olmaktadır (Kümpel, 2021, s. 12). Bunun yanı sıra sosyal medya haberleri görüntü bolluğu içerisinde son derece dağınık ve birbirinden kopuk metinlerden oluşabilmektedir. Dolayısıyla insanların bilgiye ya da habere ulaşırken doğru olanı elde etmek için oldukça dikkatli olması ve medya okuryazarlığına sahip olması gerekmektedir. Sosyal medya kullanıcılarının bilgi bolluğu içerisinde seçici davranarak yanlış ve çarpıtılmış bilgilerden kaçarak doğru bilgiye ulaşması bir zorunluluk olmuştur.

Öte yandan dijital dünyada üretilen dezenformasyon, mecraların kullanım kolaylıkları ve sağladıkları olanaklardan çok daha fazladır. Bu bakımdan özellikle X ve Facebook gibi platformlarda yer alan başta bot hesaplar ve troller olmak üzere bazı kullanıcılar yönlendirici içerikleriyle etkili dezenformasyonlar üretmektedir. Dezenformasyon yalnızca yanlış bilgi paylaşımı ile sınırlı kalmamakta ve ses ya da görüntüler üzerinde yapılan değişikliklerle manipülasyon çok da gerçekçi bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Böylece siber korsanlığa dayalı dezenformasyon içerikleri çok daha hızlı bir şekilde başta sosyal medya ağları olmak üzere dijital dünyada yayılmaktadır (Bastos ve Mercea, 2017; Bennett ve Livingston, 2018).

Dezenformasyon kısa süre için bile olsa onu ortaya çıkartıp yayanlara bir kazanç sağlamaktadır ve bu nedenle de sıklıkla örnekleri görülmektedir. Bundan dolayı başta iletişim alanı olmak üzere çeşitli disiplinlerden araştırmacılar dezenformasyonun ne sıklıkla ortaya çıktığını araştırmıştır. Bu anlamda en önemli çalışmaları ABD’li PEW Araştırma Merkezi gerçekleştirmektedir. PEW Araştırma Merkezi 2016 yılında gerçekleştirdiği bir araştırmada Amerikalıların %23’ünün bilerek veya bilmeyerek uydurma bir yanıltıcı haber ya da içeriği sosyal medyada paylaştıklarını saptamıştır (PEW Center, 2024). Türkiye’de yapılan çalışmalarda insanların ne kadar sık dezenformasyon içeriğini sosyal medyada paylaştıklarına ilişkin bir araştırma görülebilmiştir. Ancak hangi dönemlerde daha yoğun bir şekilde dezenformasyon içeriklerinin paylaşıldığına odaklanan çalışmalarda özellikle kriz dönemlerinde sıkça dezenformasyon içeriğinin paylaşıldığı tespit edilmiştir. Bu bakımdan Türkiye’de sosyal medya kullanıcılarının kriz iletişimi sürecinde dezenformasyona daha yoğun olarak başvurduğu anlaşılmıştır (Aydm, 2020; Çömlekçi, 2019; Erkan ve Aydm, 2021; Ilgın, 2021).

Sosyal medya ağlarında yaygın bir şekilde dezenformasyon içeriklerinin yer almasını inceleyen çalışmaların yanı sıra bu dezenformasyondan kullanıcıların nasıl korunabileceğine ilişkin çalışmalar da görülmektedir. Bu anlamda Türkiye’de çeşitli araştırmacılar dezenformasyonla mücadelede izlenebilecek yolları ve haber ya da içerik doğrulama platformlarını incelemiştir. Ceren Yegen (2018), sosyal medyada dezenformasyon sorunu ve doğru habere ulaşma çabasını “Doğruluk payı” ve “Yalansavar” platformları üzerinden değerlendirmiştir. Ona göre dezenformasyondan kaçınmak için çeşitli platformların doğrulama hizmeti vermesine karşın en etkili yöntem kullanıcıların bilinçlenmesi ile olacaktır. Bir diğer çalışmada benzer bir doğrulama platformu olan Teyit.org üzerine bir araştırma yapan Erkan ve Ayhan (2018) dezenformasyon ile mücadelenin yalnızca haber ve içerik doğrulama platformlarının yaygınlaşması ile mümkün olamayacağını saptamıştır. Burada da medya okuryazarlığının önemine yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Öte yandan Ünal ve Taylan (2017) ise dezenformasyonun yayılımında yalnızca sosyal medya kullanıcılarının etkili olduğunu düşünmenin eksik olacağını saptamıştır. Onlara göre anaakım medya kurumları da hem geleneksel alanlarında hem de sosyal medyada dezenformasyon oluşturmakta ve yaymaktadır. Ünal ve Taylan, yanlış bilginin yayılımında medya okuryazarlığının

önemli olduğu ve doğrulama platformlarının bu anlamda önemli bir rol oynadığını belirtmektedirler. Buna karşın doğrulama platformlarının hem medya kurumları tarafından yeterince kabul görmediği hem de geniş kitlelerce kullanım bakımından zayıf kaldıklarını saptamıştır. Ünal ve Taylan'ın saptamalarına benzer şekilde Kavaklı (2019) üniversite öğrencilerine yönelik çalışmada, sosyal medyadaki şüpheli içeriklerin teyidi için haber doğrulama platformlarını kullanma düzeylerinin oldukça düşük olduğunu saptamıştır. Buna ek olarak üniversite öğrencilerinin doğrulama platformlarına ilişkin bilgilerinin ve farkındalık düzeylerinin de oldukça düşük olduğunu belirlemiştir.

Yukarıda belirtilen çalışmalarda da görüldüğü gibi dezenformasyon ile mücadele ve doğru bilgiye ulaşmak için medya okuryazarlığı en önemli kaynaktır. Buna yardımcı olabilecek bir diğer nokta ise doğrulama platformlarıdır. Doğrulama platformları, gazeteciler ya da sivil toplum kuruluşları tarafından kurulan, kamuya açık kaynaklardaki içerik ve iddiaların doğruluğunu araştırarak ulaştığı sonuçları okuyuculara aktaran girişimlerdir. Doğrulama platformları gerçekleştirdikleri incelemelerle bilgi güvenilirliği noktasında önemli bir işlev üstlenmektedir. Okuyucu/kullanıcılar kuşku duydukları içerikleri doğrulama platformları yardımıyla teyit edebilmektedir (Çömlekçi, 2019; Baloğlu ve Uzun, 2019). Günümüzde insanlar enformasyon bombardımanında kalmakta ve bunların içerisinde manipülatif ve dezenformasyon içeren bilgi oldukça fazla olmaktadır. Nitekim bilgi çağında kendine avantaj sağlayacak propagandayı oluşturmak için bilgileri çarpıtmak çok kolaydır. Bu nedenle doğru bilgiye ulaşmak çok önemli ve değerli bir konuma gelmiştir (Ulaş ve Baloğlu, 2021). Dijital ağlarda ve anaakım medyada kullanılan dezenformasyonlarla mücadele ederek insanların doğru bilgiye ulaşmasına yardımcı olmaya çalışan bazı doğrulama platformları arasında; Doğruluk payı, doğruluğu ne, Doğrula.org, Evrim ağacı, Eha teyit, Günün yalanları, Malumatfuruş, Teyit.org ve Yalansavar gibi girişimler yer almaktadır (Akyüz, vd., 2021, s. 2828). Burada belirtilen gönüllü kuruluşlar ve gazetecilerin girişimleri dışında 2022 yılında Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından Dezenformasyonla Mücadele Merkezi (DMM) kuruldu (İletişim Başkanlığı, 2024). DMM, hem anaakım medya ve sosyal medyada yer alan dezenformasyon içerikleri için doğrulama hizmeti vermekte hem de dezenformasyonla mücadele eğitimi vermektedir. Bu anlamda belirtilen doğrulama platformları bilgi güvenilirliği ve bilinçli bir şekilde içeriklere ulaşma ve anlamlandırma açısından önemlidir.

İnternetin doğası gereği bilginin çok hızlı bir şekilde paylaşılması isteği, çoğu zaman paylaşılan bilginin doğruluğunun teyidini gerçekleştirilmemesine neden olmaktadır. Sosyal medyada kullanıcılar ilk duyuran olma isteği gibi motivasyonlarla paylaşım yaparken kitle iletişim kurumları ise haber atlatma ve daha fazla kullanıcıyı kendi sitelerine çekerek kazanç elde etmek için bu yola başvurmaktadır. Belirtilen nedenlerle paylaşılan yanlış bilgiler hızla yayılmakta ve bazen gerçeğinden daha fazla, insan yaşamına etki edebilmektedir. Elbette bunların dışında bilginin bilinçli bir şekilde yanlış yayılımı da söz konusudur. Bütün bunlar sosyal medya aracılığıyla hızlı bir şekilde yayılmakta ve her anlamda yanlış bilgi sürekli olarak dolaşıma girmektedir.

YÖNTEM

7 Ekim'de başlayan Filistin İsrail Savaşı hakkında sosyal medyada paylaşılan haberlerde yer alan dezenformasyonu inceleyen bu çalışmada içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, metinlerde ya da diğer medya içeriklerinin bağlamından hareket ederek geçerli çıkarımlar yapmaya yaramaktadır. İçerik analiziyle araştırmacı elde ettiği iletişim içeriğinin mesajlarını ortaya çıkarmaktadır (Krippendorf, 2013, s. 17). İçerik analizi gerçekleştirilirken incelenen içeriklerin taşıdığı mesajlar ve anlamları nesnel bir şekilde ortaya çıkarılır. Nitekim içerik analizi tepkisiz bir araştırma yöntemi olarak incelenen içeriklere herhangi bir müdahaleye olanak tanımamaktadır. Bu bakımdan içerik analizi, nesnel ve daha güvenilir bir çalışmanın ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır (Neumann, 2017).

İçerik analizinin uygulanması iletişim içeriğinin daha önceden belirlenen kategorilere göre incelenmesine dayanmaktadır. İletişim alanı için içerik, gazete, dergi, radyo, televizyon, sinema ve internette yer alan bütün yazılı ve görsel içerikleri kapsamaktadır. Öte yandan her türlü belge ve kaynak içerik analizi yöntemiyle incelenebilir. Özellikle sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan içerik analizi yöntemi, hem nitel hem de nicel araştırmalara olanak vermesi ve nesnel bir yaklaşıma sahip olması nedeniyle oldukça yaygındır (Geray, 2006). Bu çalışmada nitel içerik analizi benimsenmiştir.

Nitel içerik analizi, yoruma dayanan çalışmalar ve eleştirel araştırmacılar tarafından istatistiksel raporları daha anlamlı bir şekilde açıklamak için kullanılır. Bu anlamda istatistiksel raporlar ve belgeler içinde buldukları toplumun kültüründen etkilendiği düşünülmektedir. Nitel içerik analizi, incelenen metinlerdeki sözcük ve kelimelerin sayılarına bakmaksızın anlamlarına odaklanır ve bunu kültürel bağlam içerisinde gerçekleştirir. Dolayısıyla çalışma, inşacı bir bakış açısıyla üreticinin niyeti de dâhil olmak üzere üretimi ve çeşitli tüketiciler tarafından alınmasına kadar uzanan bütün süreci inceleyerek içeriği toplumsal bir bağlamda kabul eder. Nitel içerik analizinde incelenen içeriği barındıran şey kültürel bir nesne olarak kabul edilmeli ve yalnızca bu içerikle sınırlı bir çözümleme yapılmamalıdır (Neumann, 2017, s. 467).

İçerik analizi hem nicel hem de nitel olarak gerçekleştirilirken belirli kodlama sistemlerine dayanır. Kodlama sistemi, metinde bulunan bilgileri sistematik olarak gözlemlemeye ve kaydetmeye yarayan kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Kodlama sistemi, araştırmacının incelediği metnin ortamı ya da türüne göre oluşturulabilmektedir (Drisko ve Maschi, 2016, s. 3). Bu bakımdan kodlama, elde edilen içerikler kadar araştırma konusu ile de ilgili olarak ortaya çıkar. Araştırma konusunun kendisi de doğal bir kodlama dili ve kodlar ortaya çıkartabilmektedir. Başka bir deyişle kodlama sisteminin çalışmanın yapıldığı iletişim alanına ve çalışmanın konusuna göre şekillendiği söylenebilir.

Teyit.org haber doğrulama sitesinde yapılan incelemede “Gazze saldırısı” anahtar kelimesiyle arama yapılmış ve sitedeki gelişmiş arama seçenekleri ile arama 5 Ekim 2023 ve 5 Nisan 2024 tarihleri ile sınırlandırılmıştır. Yapılan aramada 171 dezenformasyon içerikli paylaşımın doğrulama içeriğine ulaşılmıştır. Elde edilen 171 içerikten 114’ü Gazze saldırıları ile ilgili olurken 11 içerik de Gazze saldırıları ile ilgili dezenformasyondan nasıl kaçılacağına ilişkin bilgi doğrulama yollarını aktaran içeriklerdir. Bunun dışında kalan 46 içeriğin ise Gazze saldırısıyla ilgili olmadığı saptanmıştır. İncelemeye alınan 114 dezenformasyon içeriğinden 16’sının sosyal medya ile ilgisi olmayan internet haberleri ya da geleneksel medyada çıkan içeriklerin dezenformasyonu ile ilgili olduğu görülmüştür. Dolayısıyla sosyal medya içeriklerinde Gazze saldırılarıyla ilgili üretilen dezenformasyonu ele alan 98 içerik incelemeye dahil edilmiştir.

Yapılan incelemede Gazze saldırıları ile ilgili yapılan dezenformasyonlarda farklı stratejilerin benimsendiği görülmüştür. Literatürde yaygın kullanılan manipülasyon teknikleri içerisinde de yer alan dezenformasyon yöntemleri kullanıldığı saptanmıştır. Konunun kendi bağlamı da düşünülerek yapılan dezenformasyonlar; “Savaşla ilgili, savaşın vahşeti, savaşa ve Filistinlilere kutsallık atfeden içerikler, karşıt propaganda, farklı ülkelerde savaş protestoları, Türkiye’deki protesto ve boykot” şeklinde kategorilere ayrılmıştır. Burada görülen kategorilerden Türkiye’deki protesto ve boykot içerikleri ile savaşa ve Filistinlilere kutsallık atfeden içerikler kategorileri çalışmanın sınırlılıkları ve çalışma alanı ile ortaya çıkmıştır. Çalışma Türkiye’de faaliyet gösteren bir doğrulama platformunun içeriklerinden yararlanması nedeniyle Türkiye’ye ilişkin dezenformasyonlar ön plana çıkmıştır. Bunun yanı sıra savaşa ve Filistinlilere kutsallık atfetme ise dini inanış ve Kudüs’ün Müslümanlar için sembolik anlamıyla ortaya çıkan kategori olmuştur. Başka bir deyişle dini duygulara yönelik dezenformasyon içerikleri çalışmanın kapsamıyla ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Teyit.org tarafından doğrulanmış dezenformasyon içerikleri çalışma kapsamında belirlenen kategorilere göre kodlanmıştır. Her kategoriden rastgele seçilen örnek dezenformasyon içerikleri nitel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

BULGULAR

Teyit.org sitesinde 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan Filistin-İsrail Savaşı ile ilgili sosyal medya ağlarında gerçekleştirilen 98 dezenformasyon içeriği saptanmıştır. Elde edilen içerikler nitel içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çözümleme gerçekleştirilirken hem ilgili literatür hem de içeriklerden yararlanılarak oluşturulan; “Savaşla ilgili, savaşın vahşeti, savaşa ve Filistinlilere kutsallık atfeden içerikler, karşıt propaganda, farklı ülkelerde savaş protestoları, Türkiye’deki protesto ve boykot” kategorileri çerçevesinde bir kodlama yapılmıştır. Bu anlamda belirlenen 6 kategorideki haberlerden rastgele seçilen dezenformasyon içeriği nitel içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen ilk kategori olan “Savaşla ilgili” paylaşımlar diğer kategorilere göre daha az içeriğe sahiptir. Savaşla ilgili paylaşımlar kategorisinde çoğunlukla bombalama görüntüleri ve yıkımı gösteren fotoğraflar dezenformasyon için kullanılmıştır. Örnek olarak seçilen teyitli içerikte Gazze’de yaşanan yıkımı gösteren fotoğraf ve videolar kullanılmıştır. Söz konusu paylaşımlarda yer alan video ve fotoğraflar Gazze’ye aittir ancak güncel fotoğraflar değildir. Nitekim yapılan incelemede aynı fotoğrafların 2023 Mayıs ayında Guardian gazetesinin bir haberinde kullanıldığı saptanmıştır (Karapınarlı, 2023). Burada savaşla ilgili yapılan dezenformasyon paylaşımları henüz savaşın ilk gününe aittir ve kamuoyu oluşturmak için yapıldığı düşünülmektedir.

Filistin İsrail Savaşı ile ilgili sosyal medyada dezenformasyon üretilen konuların bir diğeri de savaşın vahşeti ile ilgili olan paylaşımlardır. Savaşın vahşetini en acı şekilde yaşayanlar bölgedeki siviller özellikle de kadın ve çocuklar olmuştur. Kadın ve çocuklar saldırılarda yaşamını yitirme ve yaralanmanın yanı sıra ciddi bir yoksulluk ve açlık ile karşı karşıya kalmaktadır. Savaşın ilk dönemlerinde açlık sorunu sıkça gündeme gelmiş ve yardım götürme çabaları da dünya kamuoyunda yer bulmuştur. Ancak bu kamuoyunu manipüle eden ve yardım çağrılarını olumsuz etki etmesi muhtemel dezenformasyonlar da görülmüştür. Savaşın ikinci haftasında sosyal medyada sıkça paylaşılan yıkıntılar arasında yiyecek arayan çocuklar videosu bu anlamda bir dezenformasyon olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu video ile ilgili yapılan incelemede videonun sosyal medya ağlarından Tiktok aracılığıyla 2023 yılı Temmuz ayında paylaşıldığı saptanmıştır. Video üzerinde yapılan incelemelerde ve ilk paylaşımın yapıldığı hesabın incelenmesiyle aynı yerden farklı videoların da paylaşıldığı görülmüştür. Söz konusu paylaşımlar Lübnan’da bulunan Suriyeli mültecilerin kaldığı bir kampa ait görüntülerdir ve kampta çıkan yangının ardından

çekilmiştir (Temiz, 2023). Burada görülen durum savaşın ortaya çıkardığı mağduriyeti çarpıtmaktadır. Elbette Gazze’de yaşayan insanların gıda ve suya ulaşma anlamında yaşadığı sorunlar bir gerçekliktir. Ancak sosyal medyada yanıltıcı bir şekilde yapılan bu paylaşımlar belirli bir kitleyi oraya yardım yapma anlamında etkileyebilecekken bunun yanlış bilgi olduğunu öğrenen insanlar için de tam tersi bir algı oluşturabilir.

Türkiye’de İsrail-Filistin çatışmaları ile ilgili oluşturulan dezenformasyonun en fazla ön plana çıkan kategorilerinden biri savaşa manevi bir değer atfetme olmuştur. Dini inanç temelli olarak geliştirilen yoğun bir dezenformasyon sürecinin yaşandığı görülmektedir. Bu anlamda ilk olarak camilerin bombalandığı ya da meleklerin Gazze’de savaştığı gibi söylemler sosyal medyada sıkça yer almıştır. Ancak burada incelenecek olan bir diğer örnek ise, başta X olmak üzere sosyal medya ağlarında paylaşılan bir videoda “Gazze’ye yardıma gelen ebabil kuşları” şeklinde yapılan dezenformasyondur. İslam inancına göre Kabe’yi yıkmak için gelen Yemen valisi Ebrehe’ye ebabil kuşları karşı koymuştur. Söz konusu paylaşım ile Gazze ve Kabe arasında manevi bir bağ kurulmakta ve insanların manevi değerleri sömürülmektedir. Nitekim paylaşılan video Gazze’de çekilen bir video olmadığı gibi kuşlar da ebabil kuşu değildir. Yapılan incelemede videoda gözükten binanın Roma’da bulunan bir otelin çatısı olduğu ve kuşların da mevsimlik göç güzergahları olması nedeniyle Roma’da her yıl böyle fotoğraf ve videoların çekildiği saptanmıştır (Bektaş, 2023). Bu tarz paylaşımlar insanların manevi duygularını harekete geçirmek ya da sömürmek için bilinçli bir şekilde yayılan yanlış bilgilerdir. Filistin İsrail çatışmalarının dini kökenleri bu yönde yanıltıcı bilgi yayımında etkili olduğu düşünülmektedir.

Öte yandan hem Filistin lehine hem de İsrail lehine dezenformasyon üretilen bir kategori saptanmıştır. Bu anlamda dezenformasyon yayılan tek kategori ise “karşıt propaganda” olmuştur. Savaş süreci ile ilgili İsrail’i doğrudan destekleyen propaganda içerikleri görülmezken bombalama ve yaralılarla ilgili yanıltıcı bilgiler aktararak Filistinlilerin durumu abarttığı algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Yapılan paylaşımlarda Gazze’de aslında yaralı olmadığı uydurma çekimlerle çok fazla yaralı olduğu algısı yaratıldığı sosyal medyada gündeme gelmiştir. Özellikle yurtdışı kaynaklı sosyal medya hesaplarında paylaşılan bu görüntüler Lübnan’da çekilen bir diziye ait olduğu saptanmıştır. Dizi oyuncusunun kendi Instagram hesabında da yer alan paylaşımlar kamuoyu oluşturmak için bilinçli olarak çarpıtılarak servis edilmiştir. Buna benzer şekilde haberlere konu olan bir bebek cesedinin de aslında gerçek bebek değil oyuncak bebek görüntüsü olduğu iddia edilmiştir. Ancak bu da gerçeklikten uzak ve çarpıtılmış bir paylaşım (Keskin, 2023a). İsrail lehine yapılan dezenformasyonlarla Filistin’e dünya kamuoyundan verilen desteği kesme girişimi görülmektedir. Bu anlamda insanları manipüle ederek algı değiştirmeye çalışıldığı açıktır. Öte yandan Filistin lehine karşı propaganda içeren dezenformasyonlar da görülmektedir. Bu anlamda öldürülen bir kişinin fotoğrafının Fransız albay Gazze’de öldürüldü şeklinde servis edilmesi örnek verilebilir. Bunun yanı sıra yaralı bir İsrail askerinin videosu da önemli bir örnek olmuştur. Söz konusu videoda konuşan İsrail askerinin korktuğu ve kendilerinin kandırılıp çatışmalara gönderildiği şeklinde bir Türkçe altyazı yer almaktadır. Yapılan incelemede videoda yer alan kişinin gerçekten bir İsrail askeri olduğu ve Ekim ayı içerisinde yaralandığı çeşitli haber kaynaklarından tespit edilmiştir. Nitekim bu askerin yaralanması ya da İsrail askerleri tarafından yaralı kurtarılması uluslararası medyada haber olmuştur. Bunun yanı sıra paylaşılan video da çekilip paylaşılmıştır ancak burada dezenformasyon yanıltıcı bir altyazı ekleme işlemi ile ortaya çıkmaktadır. Video çatışma bölgesinde olan askerlere destek olmak için ya da moral vermek için çekilmiş ve servis edilmiştir (Ekeöz, 2023). Burada yapılan dezenformasyon ise Filistin’in direncine yönelik bir propaganda ve karşı tarafın zayıf olduğu ya da başarıya inancının olmadığı algısını yaratmayı amaçlamaktadır. Başka bir deyişle savaşın gidişatına ilişkin insanlarda yanlış bir algı yaratma isteği dezenformasyonu ortaya çıkarmıştır.

Savaş ile ilgili dezenformasyon yalnızca taraflar ile sınırlı kalmamakta ve dünyanın bu olaya nasıl tepki verdiği de çarpıtılmaktadır. Nitekim dünyanın birçok ülkesinde böyle bir görüş olduğu algısını yaratmak, daha kalabalık ve daha güçlü olunduğu düşüncesini de aşılacaktır. Bu anlamda farklı ülkelerdeki protestolara ilişkin Türk kullanıcıların oluşturduğu dezenformasyonların da olduğu görülmüştür. Türkiye’de çoğunlukla ülkelerin Filistin lehine protestolarına ilişkin dezenformasyon görülürken bunların içerisinde protestocuların cezalandırıldığına ilişkin yanıltıcı bilgiler yer almıştır. Bu anlamda Gazze’ye destek çağrısı yapan Suudi Arabistanlı imamın tutuklandığı iddiası önemli bir örnektir. Söz konusu paylaşımlardaki fotoğraflarda yer alan kişinin bir imam olmadığı ve 2018 yılında bir camide polis tarafından gözaltına alındığı saptanmıştır. Söz konusu kişi akli dengesi olmayan birisidir ve ailesi tarafından arandığı için polis camide gözaltına alıp götürmüştür (Yılmaz, 2023). Burada yapılan dezenformasyonun Suudi Arabistan’ı suçlama ve İslam dünyasında bir konum elde etme ile ilgili bir algı inşa etme sürecinin parçasıdır. Nitekim gerçekleştirilen dezenformasyon bir ötekileştirme ve paylaşımın yaratacağı algıdan çıkar elde etmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan başta Avrupa ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelerde İsrail’in saldırılarına yönelik protestolar da yanlış bilgi sunumu ile dezenformasyon inşasında kullanılmıştır. Bu anlamda Fransa’dan bazı görüntüler kullanılarak McDonalds markasının İsrail’e desteği nedeniyle protesto edildiği iddia edilmiştir. Fransa’da gerçekten büyük bir protesto vardır ve protesto edilen kurumların içerisinde McDonalds markası da yer almaktadır ancak yapılan incelemelerde bunun savaş ve İsrail’e verilen destekle bir ilgisi olmadığı

saptanmıştır (Karapınarlı, 2024). Çiftçilerin kendi çıkarları için yaptığı protesto Türkiye'deki boykot ile de birleştirilerek bir çarpıtma yapıldığı görülmüştür. Burada elde edilmek istenen amacın boykot fikrini daha güçlü hale getirmek olduğu düşünülmektedir.

Filistin-İsrail savaşlarına Türkiye'de de ciddi anlamda tepki verilmiş ve İsrail saldırıları nedeniyle sıkça protesto edilmiş ve boykotlar düzenlenmiştir. Yapılan paylaşımlarda hem protestoların etkililiği ile ilgili hem de protestolara karşı dezenformasyonlar dolaşıma sokulmuştur. Türkiye'de İsrail konsoloslugu önünde yapılan bir protesto ile ilgili dezenformasyon yapıldığı saptanmıştır. Sosyal medyada yapılan paylaşımlarda protestocuların "Mehmetçik Gazze'ye" şeklinde slogan attığı iddia edilmiştir. Bunun üzerine karşıt görüşlü birçok kişi X üzerinden bu sloganı atanların Gazze'ye gitmesi gerektiği yönünde paylaşımlar yapılmış ve yanlış bilgi yayımı beraberinde yanlış bir kamuoyu doğurmuştur. Ancak yapılan incelemede tartışmalara konu olan videonun 2021 yılı Mayıs ayında da farklı bir hesap tarafından paylaşıldığı saptanmıştır (Yıldırım, 2023). Başka bir deyişle farklı bir protesto sırasında atılan sloganlar güncelmiş gibi paylaşılarak tartışma alanı yaratılmıştır. Öte yandan bir diğer dezenformasyon içeriği ise, sosyal medyada paylaşılan bir videoda Gazze'deki çatışmaları protesto etmek için Türk Bayrağı'nın yakıldığı iddiasıdır. Söz konusu videoda Türkiye, İsrail ve Azerbaycan bayrakları bir Arap ülkesinde (Lübnan) yakılmıştır. Yapılan incelemede bayrak yakma eyleminin Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta gerçekleştirildiği anlaşılmıştır. Ancak söz konusu eylem 2020 yılında Ermeniler tarafından Türkiye'nin Beyrut Büyükelçiliği önünde gerçekleştirilmiş ve Gazze saldırıları ile hiçbir ilgisi olmayan bir durumdur. Ermeni grupları Dağlık Karabağ Savaşı sırasında Türkiye, İsrail ve Azerbaycan'ı protesto etmek için böyle bir eylem gerçekleştirmiştir (Yıldız, 2023). Burada gerçekleştirilen dezenformasyon toplumsal bir çıkar amacı ile gerçekleştirilmiştir. Nitekim tepki amaçlı olarak yapılan paylaşımlarda Arap karşıtlığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Türkiye'deki milliyetçi kesimleri özellikle de başta Suriyeliler olmak üzere mültecilere karşı politikaları destekleyen kesimleri harekete geçirmek için yayılmış bir yanlış bilgi olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer dezenformasyon da Türkiye'deki boykot kampanyalarına ilişkindir. Bu anlamda İstanbulkart'ın ücretsiz Starbucks kahvesi verdiği kampanya dezenformasyon için kullanılmıştır. 14 Haziran 2023 ve 31 Ağustos 2023 tarihleri arasında uygulanan kampanya Gazze saldırıları sonrasında dezenformasyon oluşturmak için güncel bir kampanyaymış gibi servis edilmiştir. Dolayısıyla birçok kullanıcı boykot sürecinde böyle bir kampanya yapması nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ni (İBB) eleştiren paylaşımlar gerçekleştirmiştir. Ancak söz konusu paylaşımlar çarpıtılmış ve yanlış bilgilere dayalı paylaşımların sonucunda ortaya çıkmıştır (Keskin, 2023b). Burada da bilinçli bir şekilde yanlış bilginin paylaşıldığı ve dezenformasyon ile insanların algısının şekillendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Elbette söz konusu dezenformasyon İBB'yi yıpratarak bundan yararlanma isteğiyle oluşturulmuştur.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sosyal medya ağlarının yaygınlaşmasıyla birlikte insanlar kitle iletişiminde tüketicisi olduğu haberlerin üreticisi konumuna gelmiştir. Sosyal medyanın daha doğrusu dijital dünyanın getirdiği bir diğer önemli etken de "hız" olmuştur. Nitekim anıdalık çok önemli bir konuma ulaşmış ve bir olay neredeyse olduğu anda yerinden bildirilir hale gelmiştir. Bu durum sıradan insanların da çevresinde gördüğü olayları anında haber olarak paylaşması anlamına gelmektedir ve bunda sosyal medyanın payı yadsınamaz (Lievrouw, 2016). Böylesine hızlı bir şekilde haberlerin ya da içeriklerin paylaşılabilir olması bilgilerin doğruluğunu sorunlu hale getirmiştir. Bu anlamda doğrulaması yapılmayan haberlerin sosyal medyada dolaşıma sokulması sık karşılaşılan bir durumdur. Elbette doğrulaması yapılmadan paylaşılan bilgilerin zaman zaman yanlış ya da eksik olduğu ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle inşalar yanlış bilgiye ulaşarak algıları hatta gündelik yaşam kararları da yanlış şekillenebilmektedir. Yanlış bilginin oluşturulması ve yayımında dezenformasyon kavramı ön plana çıkmaktadır. Bilinçli bir şekilde bir amaç doğrultusunda yanlış bilgilerin dolaşıma sokulması dezenformasyonun en belirgin özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak özellikle kriz dönemlerinde toplumu yönlendirmek ve çıkarlarına yönelik algı oluşturmak için dezenformasyon sıkça kullanılmaktadır. Bu anlamda bu çalışmada 7 Ekim'de başlayan Filistin-İsrail Savaşı döneminde oluşturulan dezenformasyon örnekleri Teyit.org üzerinden incelenmiştir.

Filistin İsrail çatışmaları uzun yıllardır devam etmekte olan bir uluslararası krizdir. İsrail, 20 yıldır Gazze'ye abluka uygulamasının yanı sıra sürekli saldırılar düzenleyerek Gazzelileri öldürmekte ve yaralamaktadır. Elbette bu durum Gazze'de ciddi bir insani dram yaratmaktadır. Buna ek olarak Gazze'nin dış dünya ile bağları kesilerek uluslararası yardımların ulaşmasını da engellemektedir (Lubbad, 2023). Bölgede uzun yıllardır böylesi bir atmosfer varken 7 Ekim 2023 tarihinde Hamas Gazze'den İsrail kontrolündeki bölgelere saldırılar düzenlemiş ve bugün devam etmekte olan savaş ortaya çıkmıştır. Söz konusu savaşta İsrail orantısız güç kullanarak 30 binin üzerinde Gazzelinin ölümüne ve birçoğunun da yaralanmasına neden olmuştur. Bütün bunlara ek olarak hem gıda ve suya hem de sağlık hizmetleri gibi insani ihtiyaçlara ulaşım Gazze ve Filistinliler için oldukça zorlaşmıştır. Böyle bir durum dünya kamuoyunda sıkça haber olmaktadır. Elbette bu haberlerin içerisinde dezenformasyonlar da sıkça görülmektedir.

Bu çalışmada Teyit.org sitesinde 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan Filistin-İsrail Savaşı ile ilgili sosyal medyada paylaşılan dezenformasyon içerikleri incelenmiştir. Teyit.org sitesinde 5 Ekim 2023 – 5 Nisan 2024 tarihleri aralığında 114 dezenformasyon içeriği olduğu saptanmış ve bunların 16'sı sosyal medyada olmayan dezenformasyonlar olması nedeniyle inceleme dışında bırakılmıştır. İlk saldırının gerçekleştiği 7 Ekim tarihinden itibaren dezenformasyon paylaşımlarının sosyal medyada yer aldığı görülmüştür. İncelenen içeriklere bakıldığında çok büyük bir oranın Türkiye'den sosyal medya kullanıcılarının oluşturduğu dezenformasyon dikkat çekmektedir. Öte yandan farklı ülkelerden kullanıcıların oluşturduğu dezenformasyon da vardır ancak çok az bir oranı kapsamaktadır. Bunun yanı sıra Türk kullanıcıların çeşitli ülkelerle ilgili ürettiği dezenformasyon içerikleri de saptanmıştır. Sosyal medyada oluşturulan dezenformasyonun, "Savaşla ilgili, savaşın vahşeti, savaşa ve Filistinlilere kutsallık atfeden içerikler, karşıt propaganda, farklı ülkelerde savaş protestoları, Türkiye'deki protesto ve boykot" kategorilerinde oluştuğu tespit edilmiştir. Söz konusu kategorilere uygun olarak kodlanan içerikler nitel içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir.

Sosyal medyada 7 Ekim'de başlayan Filistin-İsrail Savaşı ile ilgili yanlış ve yanıltıcı bilgi yayımının bir amaç doğrultusunda ve bir çıkar elde etmek için gerçekleştirildiği saptanmıştır. Bu anlamda sosyal medyanın kitleleri manipüle etmek için kullanıldığını söylemek mümkündür. Yapılan dezenformasyonların çoğunlukla toplumsal ve politik çıkarlar amaçlı olduğu görülmüştür. Nitekim yapılan paylaşımlarda yer alan dezenformasyonun mülteci karşıtlığı söylemlerine dayanak oluşturma amacı saptanmıştır. Buna ek olarak İsrail protestoları ve İsrail menşeli ürünlere ilişkin protestolarla ilgili olarak da politik çıkar oluşturmak için dezenformasyona başvurulmuştur. Toplumsal anlamda ise Filistin direnişine destek oluşturmak için hem manevi yani insanların dini duygularına ilişkin hem de moral güç anlamında dezenformasyon yapılmıştır. Söz konusu sürecin insani boyutu ve uluslararası konumu düşünüldüğünde propagandaya başvurulması kaçınılmaz bir durumdur. Dünya kamuoyunu ve lokal kamuoyunu etkilemek için birçok dezenformasyon oluşturmaya uygun bir konu olduğu unutulmamalıdır. Öte yandan insanların daha verimli bir şekilde sosyal medya kullanabilmesi için daha dikkatli ve kontrollü bir şekilde kullanım önemlidir. Nitekim bu bakımdan medya okuryazarlığı ve dijital okuryazarlığın önemi daha da belirginleşmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, S. S., Gülnar, B., & Kazaz, M. (2021). Yeni medyada haber güvenilirliği sorunu: üniversite öğrencilerinin sahte/yalan haberlere yönelik doğrulama refleksleri, *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(36), 2816-2840. <https://doi.org/10.26466/opus.838464>
- Allcott, H. ve Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election, *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211-236.
- Aydın, A. F. (2020). Post-truth dönemde sosyal medyada dezenformasyon: Covid-19 (yeni koronavirüs) pandemi süreci. *Asya Studies*, 4(12), 76-90.
- Aydın, A. F. (2023). Sosyal medyada dezenformasyon ve manipülasyon: 2023 Kahramanmaraş Depremi örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 12(5), 2603-2624. <https://doi.org/10.15869/itobiad.1283358>
- Aziz, M. A. (2007). An Analysis of Print Media Coverage of the Palestinian-Israeli Conflict During the Second Israeli Invasion of Lebanon in 2006. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Clemson Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Clemson.
- Baloğlu, E. ve Uzun, B. (2019). "Sağlık Haberlerini Yeniden Okumak: Teyit.Org Sitesi Üzerinden Bir İnceleme" XI. International Congress On Social Sciences, China To Adriatic, 8-10 Ekim 2019, İKSAD, 687-692, Bursa.
- Bastos, M. T. ve Mercea, D. (2017). The Brexit botnet and user-generated hyperpartisan news. *Social Science Computer Review*, 37(1), 38- 54.
- Bektaş, O. N. (2023). Videonun Gazze'ye gelen eabil kuşlarını gösterdiği iddiası. Erişim Tarihi: 8.04.2024: <https://teyit.org/analiz/videonun-gazze-ye-gelen-ebabil-kuslarini-gosterdigi-iddiasi>
- Bennett, W. L. ve Livingston, S. (2018). The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions. *European Journal of Communication*, 33(2), s.122-139.
- Butt, K. ve Butt, A. (2016). Blockade on Gaza Strip: A Living Hell on Earth. *Journal of Political Studies*, 23(1), 157-182.
- Culverwell, S. M. (2017). Israel and Palestine—An Analysis of the 2014 Israel-Gaza War from a Genocidal Perspective. Virginia: James Madison University.

- Çömlekçi, M. F. (2019). Sosyal medyada dezenformasyon ve haber doğrulama platformlarının pratikleri. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 7(3), 1549-1563.
- Drisko, W. J. ve Maschi, T. (2016). Content Analysis. New York: Oxford University Press.
- Ekeöz, İ. (2023). Video Gazze'deki kara operasyonunda yaralanan İsrail askerine mi ait?. Erişim Tarihi: 08.04.2024: <https://teyit.org/analiz/video-gazzedeki-kara-operasyonunda-yaralanan-israil-askerine-mi-ait>
- Erkan, G. ve Ayhan, A. (2018). Siyasal iletişimde dezenformasyon ve sosyal medya bir doğrulama platformu olarak Teyit Org. Akdeniz İletişim Dergisi (AKİL), 30, 202–223.
- Foça, M. A. (2019). Yanlış bilginin en yaygın yedi türü. Erişim Tarihi: 08.04.2024: <https://teyit.org/ekipten/sozluk-yanlis-bilginin-enyaygin-7-turu>
- Geray, H. (2006). İletişim Alanından Örneklerle Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş, Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Ilgın, H. O. (2021). Sosyal medyada dezenformasyon ve halkla ilişkiler ilişkisi, İletişim Çalışmaları Dergisi, 7(2), 303-322.
- Independent Türkçe (2024). İsrail sınırında 7 Ekim sabahı. Erişim Tarihi: 05.04.2024: <https://www.indyurk.com/node/666781/d%C3%BCnya/i%C3%87srail-s%C4%B1n%C4%B1r%C4%B1nda-7-ekim-sabah%C4%B1-duvar%C4%B1-%C3%B6rd%C3%BCKlerinde-g%C3%BCvende-oldu%C4%9Fumuzu-san%C4%B1yorduk>
- İletişim Başkanlığı (2024). İletişim Başkanlığı bünyesinde Dezenformasyonla Mücadele Merkezi oluşturuldu. Erişim Tarihi: 10.04.2024: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/iletisim-baskanligi-bunyesinde-dezenformasyonla-mucadele-merkezi-olusturuldu>
- Jaber, F. (2011). Terrorism and Photojournalism: Sensational Image and Ethical Coverage in the Arab and American Media. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ottawa Üniversitesi Lisansüstü Çalışmalar Enstitüsü, Ottawa.
- Karapınarlı, S. (2023). İsrail'in Gazze'ye düzenlediği hava saldırısını gösteren görüntüler güncel mi?. Erişim Tarihi: 8.04.2024. <https://teyit.org/analiz/israilin-gazze-ye-duzenledigi-hava-saldirisini-gosteren-goruntuler-guncel-mi>
- Karapınarlı, S. (2024). Görüntüler İsrail'e karşı yapılan McDonald's protestosunu mu gösteriyor?. Erişim Tarihi: 08.04.2024: <https://teyit.org/analiz/goruntuler-israile-karsi-yapilan-mcdonalds-protestosunu-mu-gosteriyor>
- Keskin, Ö. H. (2023a). Video Gazze'deki sahte yaralıları mı gösteriyor?. Erişim Tarihi: 8.04.2024: <https://teyit.org/analiz/video-gazzedeki-sahte-yaralilari-mi-gosteriyor>
- Keskin, Ö. H. (2023b). İstanbulkart'ın ücretsiz Starbucks kahvesi kampanyası güncel mi?. Erişim Tarihi: 08.04.2024: <https://teyit.org/analiz/istanbulkartin-ucretsiz-starbucks-kahvesi-kampanyasi-guncel-mi>
- Khan, M., Jain, A., Chouhan, R., ve Sheikh, S. (2020). Fake news identification on social media. International Journal of Engineering Research & Technology (IJERT), 9(1), 365-370.
- Koçyiğit, A. (2023). Olağanüstü hallerde sosyal medyada dezenformasyonla mücadele ve kriz iletişimi: Kahramanmaraş Depremi üzerine bir analiz, Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi(10), 68-86. <https://doi.org/10.56676/kiad.1264562>
- Krippendorff, K. (2013). Content Analysis: An Introduction to its Methodology, Sage Publications, Los Angeles.
- Lubbad, A. (2023). Uluslararası haber sitelerinde Gazze Ablukası sorununun kamu diplomasisi bağlamında ele alınması (CNN, BBC, TRT World, Al-Jazeera). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Neal, I. S. (1995). The Roots of the Israeli-Palestinian Conflict: 1882-1914. Honors Projects, 27, 1-39.
- PEW Center. (2024). Dezenformasyon ve sosyal medyada yanlış bilgi yayılımı. Erişim Tarihi: 08.04.2024: <https://www.pewresearch.org/journalism/2016/12/15/many-americans-believe-fake-news-is-sowing-confusion/>
- Said, E. (1992). The Question of Palestine, Vintage, New York.
- TDK. (2024). Dezenformasyon. Erişim Tarihi: 06.04.2024: <https://sozluk.gov.tr/>
- Temiz, D. (2023). Videonun Gazze'de yemek arayan çocukları gösterdiği iddiası. Erişim Tarihi: 8.04.2024. <https://teyit.org/analiz/videonun-gazgede-yemek-arayan-cocuklari-gosterdigi-iddiasi>

Teyit.org. (2024). Dezenformasyon. Erişim Tarihi: 06.04.2024: <https://teyit.org/teyitpedia/teyit-sozluk-dezenformasyon-nedir>

TRT Haber (2024). Gazze'de ölü sayısı 32 bin 333'e yükseldi. Erişim Tarihi: 05.04.2024: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/gazgede-olu-sayisi-32-bin-333e-yukseldi-846709.html>

Ulaş, T. ve Baloğlu, E. (2021). Dijital Çağda Haber Doğrulama ve Güvenilirlik. (Ed. Osman Araslı ve Salih Tiryaki), Gazetecilik ve Haber Süreklilik, Değişim ve Dijitalleşme, ss. 169-192, Palet Yayınları, Konya.

Ünal, R. ve Taylan, A. (2017). Sağlık iletişimde yalan haber-yanlış enformasyon sorunu ve doğrulama platformları. Atatürk İletişim Dergisi, (14), 81-100.

Van Dijk, J. (2018). Ağ Toplumu. (Çev. Ö. Sakin). İstanbul: Kafka Yayınevi.

Yegen, C. (2018). Doğru haber alma hakkı ve sosyal medya dezenformasyonunu Doğruluk Payı ve Yalansavar ile tartışmak. Erciyes İletişim Dergisi, 5(4), 101-121. DOI: <https://doi.org/10.17680/erciyesiletisim.390324>

Yıldırım, S. (2023). "Mehmetçik Gazze'ye" sloganlarının atıldığı videonun güncel olduğu iddiası. Erişim Tarihi: 08.04.2024: <https://teyit.org/analiz/mehmetcik-gazze-sloganlarinin-atildigi-videonun-guncel-oldugu-iddiasi>

Yıldız, D. (2023). Videodaki Türk bayrağı Gazze'deki olayları protesto etmek için mi yakıldı?. Erişim Tarihi: 08.04.2024: <https://teyit.org/analiz/videodaki-turk-bayragi-gazdedeki-olaylari-protesto-etmek-icin-mi-yakildi>

Yılmaz, Y. A. (2023). Gazze'ye destek çağrısında bulunan Suudi imamın tutuklandığı iddiası. Erişim Tarihi: 08.04.2024: <https://teyit.org/analiz/gazze-destek-cagrisinda-bulunan-suudi-imamin-tutuklandigi-iddiasi>